

Łódź, 5 kwietnia 2020 r.

Dr hab. Bartosz Wojciechowski
prof. nadzw. UŁ
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej

Szymona Kosatki

**na temat: „Zwalczanie przestępczości przeciwko interesom fiskalnym
Skarbu Państwa. Perspektywa organizacyjna, dogmatyczna i etyczno-
prawna”**

1. Rozprawa Szymona Kosatki stanowi interdyscyplinarną pracę. Wybór tematu rozprawy doktorskiej należy uznać za trafny. Potrzeba karnej, karnoskarbowej i kryminologicznej analizy zjawiska wynika z potrzeb teorii i praktyki. Za szczególnie istotne dociekania naukowe należy tutaj uznać analizę z perspektywy etycznej, a także charakterystykę etyk zawodowych służb publicznych, w szczególności policji w świetle badań dokonanych przez Doktoranta.

Przeprowadzone bowiem przez Autora wielopłaszczyznowe rozumowania o polityce fiskalnej państwa, formach przestępczości przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa, zwalczanie tej przestępczości dotyczą wszystkich tych dyscyplin. Problematyka stanowiąca przedmiot recenzowanej rozprawy doktorskiej stanowi poważny problem społeczny, karnoskarbowy oraz kryminologiczny. Szczególnie wrażliwym społecznie jest problem oszustwa podatkowego, które przy dużych rozmiarach może świadczyć o rozkładzie struktur państwowych. Dlatego też należy jednoznacznie pozytywnie ocenić wagę badawczą recenzowanej dysertacji.

Doktorant przede wszystkim zaprezentował nowe teoretyczne koncepcje dotyczące poprawności kwalifikacji karnej oraz przeciwdziałania zjawisku przestępczości przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa. Ustalenia te charakteryzują się też szerokimi możliwościami ich wykorzystania w praktyce, chociaż w wielu miejscach są dyskusyjne. W formułowaniu ocen, w prezentowaniu i argumentowaniu własnego w tym względzie stanowiska Doktorant wykazał dużą umiejętność syntezy naukowej oraz zdolność wypowiedzania myśli w sposób logiczny i przekonujący.

2. Tytuł rozprawy został sformułowany poprawnie. W jego pierwszym członie pojawia się zaznaczenie przedmiotu rozprawy, natomiast w członie drugim określenie perspektywy badawczej.

Układ pracy jest interesujący, a przy tym przemyślany, konsekwentny i jasny. To wszystko nie było łatwe do osiągnięcia, ponieważ liczba zagadnień szczegółowych, jaka pojawia się w pracy jest bardzo duża.

Praca ma wyraźne trzy części: przygotowawczą (r. I), zasadniczą (dogmatyczno-kryminologiczną (r. II - IV) oraz etyczną (rozdział V). W pierwszym z nich Autor precyzuje postawiony sobie cel badawczy, przedstawia przyjęte w dysertacji założenia metodologiczne i dokonuje terminologicznych ustaleń. Celem rozprawy jest wykazanie, że zwalczanie przestępczości przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa musi być dokonywane systemowo, a mianowicie efekt zostanie osiągnięty dopiero przy holistycznym wykorzystaniu istniejących, a może bardziej – jak twierdzi Autor – zmodyfikowanych, rozwiązań organizacyjnych, dogmatycznych i etycznych.

Realizując założony cel rozprawy, Doktorant posługuje się ekonomiczną analizą prawa. Analiza ta ma szczególne znaczenie, biorąc pod uwagę fakt, że ludzie chcą maksymalizować swoje zadowolenie z podejmowania określonych decyzji dotyczących swoich działań (kierując się tutaj miarą użyteczności), przy czym normy prawne stanowią swoistego rodzaju cenę, jaką należy zapłacić za dane działanie. Innymi słowy, można stwierdzić, że społeczna produkcja norm odbywa się pod presją utylitarystycznego rachunku jednostek, który przekłada się na roszczenia wypowiedzane przed sądem.

W tym kontekście na dokonane w drugim rozdziale dokonano analizy pojęcia przestępczości zorganizowanej, przyczyny i formy jej rozwoju. Jako przykład w jaki

sposób i na jaką skalę zorganizowane grupy przestępcze powodują straty w finansach publicznych, omówiono przestępstwa związane z przemytem i nielegalną produkcją wyrobów tytoniowych. Analiza ta ma głównie charakter kryminologiczny.

W rozdziale trzecim Autor dokonuje normatywnej rekonstrukcji instytucjonalno – prawnych ram ochrony finansów publicznych w Polsce. Odwołuje się tutaj w szczególności do regulacji z zakresu prawa karnego i kodeksu karnego skarbowego. Interesujące są sformułowane w niniejszym rozdziale postulaty *de lege ferenda*, w ramach których zaproponowano wprowadzenie dyrektywy efektywności ekonomicznej do katalogu dyrektyw wymiaru kary. Autor, co doniosłe, pozytywnie ocenił sam kontekst normatywny omawianego zagadnienia, wskazując równocześnie na mankamenty w zakresie skuteczności i efektywności stosowania określonych regulacji.

W rozdziale IV Doktorant porusza problem instytucjonalnego zorganizowania form zwalczania przestępczości przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa. Dokonuje negatywnej oceny funkcjonowania określonych instytucji, czego wyrazem ma być na przykład wysokość strat powodowanych przez przestępczość akcyzową. Autor podnosi tutaj trafnie, że oprócz błędów w funkcjonowaniu poszczególnych organizacji przyczyną ich niskiej wydajności jest brak koordynacji wielu służb, którym dysponuje państwo polskie. Dochodzi również do konkluzji, że zwiększanie nakładów na poszczególne służby jest nieefektywne ekonomicznie. Rozwiązaniem może być tylko wzajemna współpraca i wyodrębnienie jednej służby o wąskiej specjalizacji (policji skarbowej) z jednoczesnym pozbawieniem lub ograniczeniem kompetencji w tym zakresie pozostałych służb.

Kolejny, ostatni rozdział ma charakter najbardziej naukowy. Autor poszukuje w nim odpowiedzi na pytanie „dlaczego etyka jako nauka o moralności jest istotna w systemowym przeciwdziałaniu przestępczości”, a następnie omawia funkcje i aksjologiczne źródła deontologii organów ścigania, zwłaszcza policji. Autor podejmuje tutaj próbę krytycznego ustosunkowania się do określonych koncepcji etyki zawodu policjanta, zwłaszcza konsekwencjonalistycznej. W tym celu wydobywa i podkreśla, jaki ma to wpływ na skuteczność w zwalczaniu przestępczości, jak również jaki ma to związek z efektywnością ekonomiczną. Ostatecznie formułuje postulat

utworzenia kodeksu etyki policji jako skodyfikowanego „miękkiego prawa”, który powinien być nie tylko zbiorem norm etycznych, ale także zbiorem zasad moralnych i procedur postępowania wraz z całą infrastrukturą etyczną.

Całość rozprawy zamyka Podsumowanie, w którym autor przedstawia zwięzły opis zbudowanej przez siebie konstrukcji teoretycznej i pokrótce komentuje płynące z niej implikacje. Wynikające stąd wnioski oprócz wartości teoretycznych posiadają duże znaczenie praktyczne zwłaszcza w zakresie poprawności kwalifikacji prawnej przestępstw przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa oraz przeciwdziałania tym przestępstwom.

Formalna strona dysertacji doktorskiej zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Przy swej interdyscyplinarności, wielowątkowości i bardzo rozległym polu badawczym praca została przejrzyście skonstruowana.

Również ocena merytoryczna przemawia za uznaniem, że przedstawiona do recenzji rozprawa jest ambitnym, nowatorskim dokonaniem, charakteryzującym się wysoką dojrzałością intelektualną i interdyscyplinarnym podejściem. Jak to już było powiedziane, refleksja Doktoranta sytuuje się na styku z jednej strony - dogmatyki i teorii prawa karnego oraz kryminologii, obejmując także swym zakresem rozbudowane studium; z drugiej zaś – filozofii moralnej oraz socjologii. Podkreślenia wymaga fakt, że Doktorant w tym samym stopniu angażuje się w refleksję nad tytułowym problemem na wszystkich wymienionych płaszczyznach - karnistycznej i filozoficznej (etycznej). Takie ujęcie pracy rodziło konieczność wykazania się dużą wiedzą i umiejętnością naukowej analizy w zakresie różnych dyscyplin społecznych, a także co chciałbym szczególnie podkreślić, zdolnością posługiwania się naukowymi metodami badań kryminologicznych i oceny zebranych materiałów. Doktorantowi udało się to poprawnie zrealizować. Należy zauważyć, że, dokonując rozważań na innych obszarach niż prawo karne skarbowe i kryminologii, wykazał dbałość o to aby zachować rozsądne w tym względzie proporcje i odpowiednio podporządkować te wywody zasadniczym wątkom pracy. Lektura pracy nie nasuwa wątpliwości, że chodzi tu wyłącznie o tworzenie pewnej podstawy merytorycznej,

której celem jest potwierdzenie realności przyjętej w rozprawie koncepcji w zakresie poprawności kwalifikacji prawnej oraz przeciwdziałania przestępstwom przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa. Nie ulega wątpliwości, że w formułowaniu ocen, prezentowaniu własnego stanowiska i jego argumentacji Doktorant wykazał duże umiejętności oraz zdolność wypowiedzania swych myśli w sposób logiczny, uporządkowany i jasny.

Praca napisana jest poprawnym językiem prawniczym, w stylu klarownym, ścisłym i precyzyjnym.

3. Autor opiera się w pracy na rozległej **bazie bibliograficznej** (aż 243 pozycje), obejmującej pozycje z zakresu kryminologii, kryminalistyki, filozofii prawa, etyki i nauki prawa karnego. Dużą część stanowią przy tym publikacje zagraniczne, głównie rosyjskojęzyczne, co zdarza się dzisiaj niezwykle rzadko. Brakuje nieco nawiązania do najnowszej literatury anglosaskiej, w ramach której problematyka etyk zawodowych jest współcześnie szczególnie żywiłowo i kompleksowo omawiana. W zakresie przestępstw przeciwko interesom fiskalnym państwa obszerna jest zaś literatura niemiecka. Z pewną szkodą dla pracy Autor nie odwołuje się do pozycji istotnych w polskiej literaturze, takich jak np. *Opodatkowanie dochodów nieujawnionych. Praktyka postępowania podatkowego i odpowiedzialność karno skarbową*, red. H. Dzwonkowski, Warszawa 2009; S. Dudziak, *Odpowiedzialność za niepłacenie podatku w terminie*, Prokuratura i Prawo 2011, nr 2; J. Duży, *Zorganizowana przestępczość podatkowa w Polsce. Zwalczanie przestępczego nadużycia mechanizmów podatku VAT i akcyzowego*, Warszawa 2013; Z. Wardak, *Karnoskarbową i kryminologiczną problematyka oszustwa podatkowego*, Łódź 2014

4. **Teza podstawowa** pracy jest wyraźna, pojawia się już we wprowadzeniu oraz w rozdziale I. Cel pracy został jasno postawiony, a wnioski wyraźnie sprecyzowane i uargumentowane. Doniosłość celu pracy nie wymaga szerszego komentarza. Tematyka niniejsza jest nie tylko rozległa, wymagająca głębokiego przemyślenia i wiedzy.

5. Uwagi szczegółowe wiążą się - jak zwykle w recenzjach - z podkreśleniem elementów dyskusyjnych.

W pierwszej kolejności chciałbym zauważyć, że praca ma u swoich podstaw refleksję kryminologiczną, co wymagałoby poświęcenia znacznej uwagi rozważaniom obejmującym zagadnienia metodologii badań.

Wydaje mi się, że z pewną szkodą dla rozprawy Doktorant zrezygnował w zasadzie z omówienia pojęcia odpowiedzialności. Optymalizacja reżimu odpowiedzialności z tytułu popełnionego czynu stanowi od dawna typowy przedmiot badań ekonomicznej analizy prawa. Dzieje się tak ze względu na fakt, że zagadnienia związane z reżimem odpowiedzialności odszkodowawczej stanowią typowy przedmiot analizy mikroekonomicznej. Wydaje się, że przyjęta w pracy perspektywa ekonomicznej analizy prawa powinna uwzględniać te wywody w kontekście oszustw podatkowych, unikania opodatkowania i w końcu niepłacenia podatków.

Z punktu widzenia moich zainteresowań badawczych najbardziej interesujące są rozważania zawarte w ostatnim rozdziale. Etyka rozumiana refleksyjnie oznacza rozwiniętą, stale aktualizowaną (do zmieniających się warunków społecznych i gospodarczych) świadomość moralnego, politycznego, kulturowego i sytuacyjnego kontekstu życia. Bez takiej świadomości pojęcia etyczne i konstrukcje teoretyczne pozostają w sferze czysto akademickich rozważań. Zdolność posługiwania się nimi w życiu codziennym, a zwłaszcza w pracy zawodowej musi być powiązana z jednej strony doświadczeniem i obserwacją oraz z drugiej strony autorefleksją i pytaniami o moje prawa i obowiązki, kim jestem jako człowiek żyjący w tym tutaj społeczeństwie, co chcę osiągnąć i w jaki sposób zamierzam zrealizować stawiane sobie cele?

Niektórzy synonimicznie używają nazw etyka i moralność. Należy jednak odróżniać etykę jako naukę o moralności od moralności, czyli funkcjonujących w społeczeństwie poglądów mających swój wyraz w postępowaniu człowieka. Można określić moralność jako etykę w działaniu. Etyka to dział filozofii odnoszący się przede wszystkim do wartości dobra i zła, ale również do innych wartości.

Najogólniej mówiąc, przedmiotem poznania moralności oraz jej krytyczno – porządkującego namysłu jest aktualny stan regulacji etycznych i prawnych w danej społeczności, jak również cechy charakterystyczne i poziom kultury moralnej owej

społeczności, które obejmują zachowania i ich konsekwencje stanowiące odzwierciedlenie obowiązków i powinności dotyczących poszczególnych sfer życia. Z kolei zadaniem etyki (jako dziedziny teoretycznej) jest zbudowanie określonego systemu normatywnego (systemów normatywnych), przy czym wskazuje ona równocześnie jego legitymację (a więc źródło – np. założenia deontologiczne zawodu adwokata) oraz zakres jego zastosowania (etyka praktyczna). W takim ujęciu etyka zajmuje się oceną określonego systemu norm, biorąc pod uwagę takie kryteria jak: potrzeba i korzyść społeczna (utilitaryzm); najwyższa zasada moralna (deontologia); własna doskonałość, cnota (etyka aretaiczna, filozofia Nietzscheańska czy komunitarianizm w ujęciu Alasdaira MacIntyre'a). Innymi słowy, etyka zajmuje się badaniami nad pojęciami uwikłanymi w rozumowanie praktyczne, np. nad pojęciami dobra, prawa, obowiązku, zobowiązania, cnoty, wolności, racjonalności czy wyboru.

Chciałbym zatem zapytać Autora, która z wymienionych perspektyw jest mu najbliższa i dlaczego, a także czy znajduje ona zastosowanie dla rozwiązania problemów, które zrekonstruował.

6. W konkluzji recenzji należy jeszcze raz podkreślić wagę pomysłu badawczego i konsekwencję w jego realizacji, obszerność materiału bibliograficznego, które zostały wzięte na warsztat oraz ważkość tez praktycznych, jakie powstały w oparciu o dokonane analizy. Co doniosłe, pomimo wspomnianych, imponujących rozmiarów rozprawy została ona napisana w poprawnym, klarownym i potoczystym języku.

Wszystkie wskazane powyżej niedociągnięcia i uwagi polemiczne nie umniejszają wartości recenzowanej dysertacji. Podkreślają one jedynie jej walor naukowy oraz dojrzałość badawczą Autora. Doniosłość rozprawy polega przede wszystkim na skatalogowaniu problemów dotyczących przestępczości przeciwko interesom fiskalnym Skarbu Państwa w sposób względnie holistyczny, omówienie ich w warstwie karnistycznej, kryminologicznej, ekonomicznej i aksjologicznej. Stanowiło to wyzwanie trudne i wymagające ogromnego nakładu pracy, a Autor recenzowanej pracy owocnie zdołał sobie z tym poradzić.

7. Uwagi powyższe stanowią w moim przekonaniu jednoznaczną podstawę do

stwierdzenia, iż rozprawa doktorska Szymona Kosatki spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim przez ustawę z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm.). Tym samym zasługuje na to, aby ją przyjąć, a Autor powinien zostać dopuszczony do publicznej obrony.

Bartosz Wojciechowski